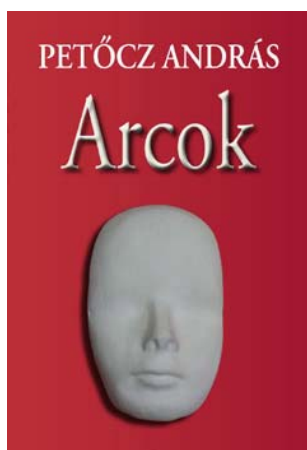

A pusztulás arcai

PETŐCZ ANDRÁS: ARCOK (ELBESZÉLÉSEK)

**Palatinus Könyvesház
Budapest, 2008
204 oldal, 2800 Ft**

Az *arc* szó által felidézett személyesség éles ellentétben áll az *arcok* idegenségével. Az ellentét ugyanakkor csak lát-szólagos, hiszen az emberi arc a megismételhetetlenség érzetét is képes sugallni, ezzel pedig annak kiszámíthatatlanságára irányítja a figyelmet. Bár Petőcz András az utóbbit választotta elbeszéléskötetének címéül, az ott megjelenített arcok valójában annak megmutatására hivatottak, hogy végül egyetlen, de többértelmű és sokszínű arc rajzolódjon ki.

Azt már Kálmán C. György is megjegyezte kritikájában¹, hogy a kötetben szereplő írások között összefüggések tételezhetők, noha ezek miatt még nem beszélhetünk elbeszélésciklusról. A szövegek között valóban felfedezhető többféle kapcsolat is, ezek mind az elbeszélőtechnika, mind a motívumok szintjén működőképesnek bizonyulnak. Az előbbi kapcsán elsőként az tűnik fel, hogy mindegyik elbeszélés egyes szám első személyben íródott, s az énelbeszélők hiába élnek a világ legkülönbözőbb helyein – a helyek egyébként is csupán díszletként szolgálnak a kötetben –, stílusát és mondatszerkesztését tekintve mindegyik szöveg

igen hasonlatos egymáshoz. Ez persze nem jelenti azt, hogy bármiféle egysíkúságról lehetne beszélni, hiszen ennek ellensúlyozásaképpen az elbeszélés műfaji hagyományának számos képviselőjét is felidézik Petőcz írásai, úgymint Borgest, Kafkát vagy akár Bodor Ádámot, hogy csak a legkézenfekvőbbeket említsük. További hasonlóság annak az elbeszélőnek a szerepeltetése, aki halálközeli állapota révén kevéssé, illetve csak fenntartásokkal képzelhető el megbízható beszélőként.² Erre az egyik legjellemzőbb példa a *Gitti néni* című elbeszélés, ahol a metróban haldokló öregasszony szavaival zárul az írás: „Szeretném megmutatni neki azt, amit látok, de képtelen vagyok megszólalni, és levegőt is alig kapok az izgalomtól. Ő meg csak fogja a kezem, és engem néz, átható tekintettel. Nem tudom, miért néz úgy. Olyan meglepően. Közben az angyalok, mintha egyre nagyobbak lennének. Közelednek. Már látom az arcukat. [...] *Annyira boldog vagyok.*” (32–33.)

¹ Vö. Kálmán C. György, *Színes és sötét*, Élet és Irodalom, 52. évfolyam, 23. szám

² „Az én és nem-én, az elbeszélő és akiről beszél, s a lehetetlen elbeszélő (a haldokló, a kommunikálni képtelen) gyakori problémája a szövegeknek. Hogy megszólalhat-e egyáltalán az, akinek a beszédét olvassuk, és ha igen, mindezt elfogadhatjuk-e az ő saját beszédének?” Kálmán C. György, *Színes és sötét*, Élet és Irodalom, 52. évfolyam, 23. szám

A művek narratív jellemzői között említésre méltó továbbá, hogy igen kevés párbeszédet tartalmaznak, sokszor előfordul, hogy az elbeszélés egyetlen hosszú monológként jelenik meg. Ez az eljárás csak tovább erősíti annak a több alkalommal is feltűnő magányos, önmagába zárt Ennek a képzetét, aki az emberek többsége által használt viselkedési formákat nem, vagy csak töredékesen érti. A megértés hiányában, illetve annak reményében az elbeszélők egy része menekül vagy utazik valahova. Az utazásnak mint régi toposznak a felidézése többfajta jelentéssel bír Petőcz írásaiban: hol megfutamodásként, hol menekülésként, hol pedig útkeresésként jelenik meg, természetesen kapcsolódva mindezekkel a már jól ismert irodalmi hagyományhoz is. Éles ellentétet képez mindez azokkal a rövid írásokkal, melyekben az utazás hiánya, a helyhez kötöttség, illetve a várakozás helyzete áll fenn, és a szereplő képtelen kilépni az őt körülvevő állandóságból. A *Bordó szoknya* című elbeszélés főhőse például, kaffai alakhoz hasonlóan, negyven éve jutalomra a munkahelyén, s kiszolgáltatott helyzete miatt egész élete a jutalom elnyeréséért folytatott kiszertű harc: „Nem kell mondanom, hogy a születésnapom merő egy izgalomban telt, a legszebb kosztümömet vettem fel, fodrásznál is voltam az előző nap, új frizurát csináltattam magamnak, daueroltattam, ami manapság már kissé régimódin hat, de nekem kifejezetten jól áll, mindenki mondja.” (38.) A statikusság az, amely jellemzi az ilyen típusú szövegeket, és ezeket csak még inkább felerősíti a mondatok olykor már-már töredezettségként ható – Petőcznek az *Idegenekből* jólismert, de itt is funkcióval bíró – rövidege.

A másik, már említett, szövegeket összekötő kapocs bizonyos motívumok folyamatos, ugyanakkor nem mindegyik írásban megtalálható megjelenítése. Az első legjellemzőbb az angyalok alakjának feltűnése. Az előbb idézett *Gitti néni* kívül *A repülés csodálatos tudománya* című elbeszélésben találkozhatunk még angyalokkal, de távolról ide kapcsolhatók még a látomászerűen megjelenő figurák is, mint például az *Éjszakai látogatóban* feltűnő bizzar és néma öregember, vagy a *Hőség* című írás nyöszörgő öregasszonya. A felsoroltak közül a legkevésbé meggyőzőnek az angyalok tűnnek, kissé idegenszerűnek hatnak ugyanis, s kevésbé tudják kitölteni a szöveg által megidézni vágyott (?) mágikus-realista próza alakjainak jellemzőit: „Három angyal. Az egyik közvetlenül a mennyezet alatt röpköd. Nagyon lassan repül, szinte-szinte a plafonhoz simulva, a háta és a szárnyai majdnem hogy odatapadnak a mennyezethez, és közben, ezt világosan látom, nagyra nőtt, kerek szemével engem figyel.” (180–181.) Ezek a figurák ellentétben állnak a vízióként működő, ugyanakkor nagyon is mindennapi alakokkal, annak a Másiknak a szerepét töltvén be, akik bár próbálnak – az elbeszélő tanúsága szerint –, de mégsem tudnak kapcsolatot kialakítani a narrátorral.

A természet mindig érdekes szerepet töltött be Petőcz munkásságában, akár verseit, akár elbeszélő prózáját tekintjük. A jelen írásokban felbukkanó madarak feltűnően hasonlítanak a lírai művekben szereplőkhöz, hiszen itt is, ott is a halál, a pusztulás hírnökei ők: „Most éles és hegyes / csőrükkel madarak köröznek / földrehanyatlott koponyám felett.” (*Madarak: hegyes csőrükkel*) A *vörös ara* címet viselő elbeszélésben egy dél-itáliai település terének közepén található libanoni cédruson egy vörös ara ül hosszú évek óta. A falu jelképének számító madár ritkán felhangzó beszéde különleges jelentéssel bír: „A legöregebb lakó, Pierro Castennado azt is mondja, hogy már évtizedekkel ezelőtt is hallotta beszélni a papagájt. Azt állítja, hogy akkor régen, azon a bizonyos napon is hiába szólalt meg a vörös ara, a beszédét akkor sem értette senki. Tény viszont, mondja Castennado,

hogy a papagáj megszólalásának másnapján szerencsétlenség érte a vidéket: százméteres hullámok indultak meg a környező tengerparti települések ellen, és sok ezer ember pusztult el az özönvíztől.” (136.) Ugyanilyen vészjósló *Az útitárs* című szövegben megjelenő egzotikus madár, egy kobaltkék tangara, amelyről a hely mágusa állítja, hogy előre megérzi a halált, és azt a végső megnyugvás szimbólumaként említi. Az elbeszélés végére a kék tangarához sok más színű is csatlakozik, s a színes madarak csoportja dühödten csap le, már-már vízióyszerűen, a Mágus holttestére.

Nemcsak előjele vagy kísérője, de előidézője is tud lenni a természet a halálnak. Petőcz több elbeszélésében is a virágok, leginkább örülten burjánzó vagy ragadozó formájukban, okozzák az elbeszélő vagy egy-egy másik szereplő halálát. *A temetés megszerzése* Mesternek holttestét például trópusi növények borítják el házának falait. Tudom, sietnem kell, mert a növények beborítanak mindent, és, ha sokat tétovázom, megfojtanak, mint a Mester tanítványait.” (132.) Ha Petőcz verseire gondolunk, sokatmondó értelmezési kiindulópont lehet, hogy a virágok ott is ugyanilyen szöveggörnyezetben jelennek meg: „Dáliák és magnólia-virágok / örvénylenek fölöttem, körülöttem, / súlyos illatuk arcomat elborítja.” (*Virágok örvénylése*) Fenyegető és kiszámíthatatlan a természet megjelenítése ezeken a szöveghelyeken, akár a madarakat, akár a virágokat tekintjük, hiszen valami olyannak a szimbóluma, amit senki sem tud uralni többé, és ez a tehetetlenség látványos egyezést mutat az *Arcok*ban szereplő elbeszélők cselekvőképtelenségével. Érdekes párhuzam tehát a lírai és elbeszélő művekben egyaránt fellelhető motívumok használata, rokonságban álló jelentéseik révén ugyanannak a kérdéskörnek a megválaszolására irányulnak, s a pusztulás sajátos körülírásának vállalkozásaiként tarthatjuk számon őket.

Petőcz András legújabb kötete a halál különböző arcait vonultatja fel. Ezért is lehetséges, hogy a szereplők a világ bármely pontján legyenek is, nagyon hasonlatosak egymáshoz, leginkább abban, hogy mindegyikük tehetetlennek bizonyul a halállal szemben. S bár a szövegek végül nem szerveződnek átfogó jellegű ciklussá, a szerző jól használja ki az elbeszélés műfajából fakadó lehetőségeket, és a narrációnak és a motívumoknak köszönhetően egységes kötetet foghat kézbe az olvasó. A könyv borítóján található arc ugyanis hiába csak egy(színű) a sok közül, valójában magába foglalja azt a többértelmű és sokszínű arcot, amely az elbeszélések olvasása után kirajzolódik.

Dobás Kata